
HAMBURGER BÉLA*

A reklámszakma saját sírját ássa...

Advertising: digging own grave

This study describes the main symptoms of advertising's crises, the possible explanations of these changes.

Hát hogyan fájna nekem az emberiség sorsa...

De legjobban az fájt, hogy végig kellett néz-
nem, ahogy mindenáron a vesztébe rohan.¹

(KAREL ČAPEK)

Bizonyára sokan vannak, akik a cím vagy a mottó olvastán a bulvármédia szenzációhajhász technikáit vélik felfedezni. Higgyék el, erről szó sincs. Igaz ugyan, hogy a reklámpar világszerte – s ezen belül persze Magyarországon is – dinamikus és nagymértékben fejlődik (legalábbis, ami a pénzügyi bevételeket és a reklámok, hirdetések mennyiségét illeti), a tetszetős felszín alatt azonban kifejlődött és burjánzik az önpusztító kór, amelynek csak egyes jelenségeivel foglalkoznak a szakmai orgánumok és rendezvények, holott együtt és összefüggéseikben nézve e jeleket bizony súlyos és egyre mélyülő krízis körvonalazódik.

Ahhoz, hogy ezt belássuk, legelőször is azt kellene tisztázni, hogy mi is a reklám feladata. Nos, nem szeretném jó és még jobb definíciók tömegével fárasztani az olvasót (volt olyan egyetemi hallgató, aki diplomamunkáját a reklámfogalom kialakulásának és fejlődésének szentelte, lenne tehát miből válogatni). Ha nem közgazdaság-tudományi, kommunikációelméleti vagy éppen marketing-szakmai fennköltéssel, hanem hétköznapi egyszerűséggel és a legbensőbb lényegre koncentrálnak igyekszünk fogalmazni, akkor a reklám feladata, hogy *valamilyen üzenetet juttasson el célközönségéhez*.

Ha tehát azt tapasztaljuk, hogy a reklám – egyre nagyobb tömege és egyre nagyobb költségei ellenére – egyre kevésbé tudja megvalósítani alapvető feladatát, akkor a válság ténye vitathatatlan. Márpedig az ún. *reklámkerülés* jelensége egyértelműen azt mutatja, hogy az üzenetek nem (vagy legalábbis egyre nehezebben és egyre kisebb mértékben) jutnak el a címzettekhez.

Válságjelenségek

Bizonyára sokan tudják: Magyarországon a rendszerváltás (azaz a reklám valódi – piaci körülmények között történő – működése) óta három alkalommal végeztek kutatóintézeteink lakossági attitűdvizsgálatokat. Ezek egyik kérdés-csoportjából idézek néhány kiragadott példát (*1. táblázat*).

---

* BGF Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar, Kereskedelem Intézeti Tanszék, főiskolai docens.

¹ Karel Čapek: *Harc a szalamandrakkal*. Szekeres László fordítása.

1. táblázat
Az adott állítással egyetértők aránya (százalékban)

	1994	1999	2003
A reklámok változatosságot hoznak az életünkbe.	66	38	39
Gyakran azon kapom magam, hogy reklámdalokat dúdolok.	49	30	32
A reklám a szórakoztatás esztétikailag kellemes formája.	–	31	30
A reklámok manapság elkerülhetetlenül szükségesek.	78	56	55
A reklám manapság életünk része.	80	78	74
A reklámozás szükségtelen.	18	37	47
A reklámok összezavarják az embert: nem tudja, mit vásároljon meg.	50	53	58
A reklámok felesleges dolgok megvásárlására veszik rá az embert.	38	50	61
Reklámozás nélkül a termékek olcsóbbak lennének.	49	66	72
A reklámok mindig túlzóak, ezért nem hihetőek.	55	73	76
A reklámoknak informálniuk kellene, nem pedig befolyásolniuk.	84	89	85

Mint látható, mindazon állítások, amelyek pozitívan vagy legalább reálisan vélekednek a reklámokról, az évek folyamán egyre kisebb egyetértést váltottak ki a megkérdezettekben. Némely esetben a visszaesés akár drasztikusnak is mondható. Ezzel szemben a reklámozást negatívan megítélő, olykor kifejezetten ellenséges vélekedések elfogadottsága minden esetben növekedett, olykor szintén kirívó mértékben.

Mindebben persze nem az a rossz – mint tán sokan első pillantásra gondolnák –, hogy az objektív kutatások szerint a reklám közönsége, azaz a társadalom *nem szereti* a reklámokat. Ez ugyanis nem baj, sőt talán természetesnek is tekinthető. (Ráadásul a jelenség végképp nem új: a Reklámélet című szaklap már 1930 táján *reklámundorra* panaszkodott...)

Az önpusztító betegségre utaló jelzés abban a tényben rejlik, hogy amíg az 1999. évi felméréskor a kutatók a fentieket is tartalmazó, összesen 20–30 különböző állítással való egyetértés eredőjeként még csak három attitűd-csoportot tudtak meghatározni, 2003-ban már megjelent egy negyedik: *a reklámkerülők* csoportja, amely nemcsak hogy megjelent, hanem rögtön a legnépesebbé is vált (2. táblázat)!

2. táblázat

Az egyes attitűd-csoportok aránya a magyar társadalomban (százalékban)

	1999	2003
Racionális, funkcionalista	38	20
Reklámellenes, elutasító	33	20
Emocionális, támogató	24	15
Tartózkodó, reklámkerülő	–	45

Ezen adatok fényében aligha kell tovább bizonygatni, hogy a reklámozás *legfontosabb funkciója került végveszélybe*. Innen kezdve már csak azt kell belátni, hogy a romlást (részben legalább) a reklámszakmai gyakorlat hozta önmagára...

Mint látni fogjuk, ez két irányból is igaz: mennyiségi és minőségi tényezők egyaránt szerepelnek az önpusztításban.

Mennyiségi okok

Ha reklámkerülés jelenségének magyarázatát keressük, elsőként – mondhatni, felszíni vagy közvetlen okként – a mértéktelen hirdetésárakat találjuk. A „fülsiketítő” reklámzaj ráadásul – úgy tűnik – önmagát erősíti. A túl sok hirdetés miatt romlik azok hatásfoka → a csökkenő eredményt a reklámozók még több reklámmal igyekeznek elérni, pótolni → tovább nő a reklámdömping → fokozódik a társadalom ellenállása, a reklámkerülés mértéke és aránya, romlik a hirdetések hatásfoka → még többet reklámoznak...és kész is az ördögi kör!

A reklámáradat egy része persze a reklámszakma számára külső adottság, döntően az egyre erősebb verseny, az egyre nagyobb konkurenciaharc, az egyre bővülő kínálat okozza. De a másik része igenis a reklámipar magatartásából, gyakorlatából fakad. Tekintsük át ezeket a reklámkészítés folyamatának sorrendjében!

A legelső probléma nyilvánvalóan a reklámozó vállalatoknál jelentkezik, már a reklámozás céljainak, feladatainak, módjának kijelölésekor. A reklámügynökségek hosszú évek óta panaszkodnak a megbízók *kockázatkerülő* szemléletére, magatartására. Bár azt persze meg kell értenünk – az egyre nagyobb világcégek egyre nagyobb márkáinak, termékeinek egyre hatalmasabb forgalmát látva –, hogy egy szokatlan megoldás nagyságrendekkel nagyobb gazdasági-piaci rizikót jelent, mint tíz vagy húsz évvel ezelőtt, de mégis tény: a megszokott, sablonos üzenetek és a rutinmegoldások ismételtetése nyilvánvalóan rontja a blikkfangot, ezen keresztül rontja a hatékonyságot, növeli az elvárt eredményhez szükséges reklám-megjelenéseket és -ráfordításokat.

A kockázatkerülés – részben legalábbis, mint láttuk – a koncentrációból, más szóval a globalizációból fakad, ami nem csak áttételesen szerepel az általunk keresett okok között, hanem közvetlenül a *globálreklámok* révén is, amelyek többnyire erőből (intenzitással, mennyiséggel) igyekeznek elfogadtatni egységes, ám a világ egyes részein többé vagy kevésbé kultúraidegen megoldásaikat.

Ugyancsak a kockázatkerülés motiválja, hogy – megrendelők és reklámügynökségek egyaránt – mindent „*agyonkutatnak*”, azaz az indokoltnál és szükségesnél sokkal többet vizsgálódnak, pénzt és időt pazarolva, a kreativitást is gúzsba kötve. Az újabb és újabb kutatások azonban már nem válaszokat, hanem csak új kérdéseket szülnek, hiszen nincsenek abszolút megoldások, nincs feltétlen biztonság... sem a vállalatnak, sem az egyénnek.

A rájuk erőltetett rutinmegoldások ellen tiltakozó reklámügynökségek is rabjai azonban saját rutinjuknak és gazdaságosságuknak, ami leginkább a *médiahasználatban* érhető tetten. Nyilván egyszerű, gyors, olcsó megoldás (és még statisztikai adatok tömegére is lehet hivatkozni), ha az ügynökség tévében, sajtóban, plakáton, rádióban költi el a tíz- és százmilliókat, tudván tudva, hogy ezek határfoka folyamatosan romlik.

A felsorolt tényezők – globálreklám, kockázatkerülés, túlbiztosítás, mechanikus és pazarló eszközhasználat, a problémákat újratermelő izom-megoldások – mind-mind növelik a reklámzajt, a hirdetésdömpinget, ami – mint láttuk – a reklámkerülés talán legfőbb oka. A társadalmi ellenállásnak azonban vannak további forrásai is.

Minőségi okok

A reklámmal szembeni ellenérzések másik fő oka már nem mennyiségi, hanem minőségi kérdés: az emberek elutasítják az erőszakos, a botránysos, a megfélemezőt, a becsapós hirdetéseket. (És ez a jelenség sem új keletű: az Advertising Age már 1955-ben idézett egy olyan, több országra kiterjedő vizsgálatot, amelyben a megkérdezettek 72 százaléka [!!] túlzásokkal élő agymosásnak minősítette a reklámokat.)

A jelenség az elmúlt évtizedekben csak tovább erősödött. Egyfelől a mérhetetlenül felduzzadt konkurencia, másfelől a már taglalt reklámdömping hatására egyre erőteljesebb megoldások születnek mind a figyelem megragadására, mind az érvelésre. Az erotikus vagy szexis, az agresszív vagy brutális, a polgárpukkasztó vagy botránysos reklámok azonban a társadalom nagy részében felháborodást, elutasítást váltanak ki. Éppen úgy, mint a „trükkös” érvelés, például a hangzatos címsorok és szlogenek mellett-alatt közölt, olvashatatlanul apró betűs „tájékoztatók”, vagy éppen a kifejezetten megfélemezőt, „becsapós” ígéretek.

Van-e kiút? Mi a megoldás?

Természetesen van kiút, vannak megoldások.

Legelőször is a már említett *ördögi körből kell kitörni*: ha romlik a hatékonyság, akkor nem a költségek növelésével kell az elvárt eredményt mindenképp kicsikarni, mert – mint láttuk – ez öngyilkos stratégia. A költségek csökkentésével azonban megőrizhető (sőt, talán növelhető) a hatékonyság:

- A költségcsökkentés talán legnagyobb lehetősége, hogy az egyre alacsonyabb hatékonyságú tömegmédiák iránti hirdetői kereslet drasztikus visszaesése a tarifák csökkenését is eredményezné.
- De nemcsak a médiatulajdonosokra kell nyomást gyakorolnunk, hanem mindenek előtt önmagunkra: sokkal egyszerűbb ötleteket kell keresni, a kreativitást nem extrémításokkal, exkluzivitással, egzotikumokkal, szupersztárokkal kell pótolni.
- Az egyszerűség a kivitelezési, gyártási munkák során is komoly megtakarításokat eredményezhet: ha mondjuk nem Dél-Amerikában akarunk leforgatni egy reklámfilmet, ha a gyönyörű nő gyönyörű bőréről nem akarjuk eltüntetni még a pórusokat is, ha nem akarjuk, hogy a konzervekbe guruló sok ezer zöldborsó mind egyformán tökéletes gömböcske legyen.

A kiűtkeresés természetesen nem csak a költségek csökkentésére irányulhat. Legalább ilyen fontos, hogy igyekezzünk kijavítani nyilvánvaló szakmai, erkölcsi hibáinkat, s próbáljuk keresni az alábbi megoldásokat:

- a kockázatkerülő magatartás helyett mind a megrendelői, mind az ügynökségi oldalon sikerorientált gondolkodás,
- kreatívabb stratégiák, koncepciók, üzenetek,
- figyelemfelkeltőbb, blikkfangosabb megoldások,
- a globális stratégiák megfelelő arányú és mértékű keverése a lokális követelményekkel,
- a hagyományos tömegmédiák sokkal mérsékeltebb, szakszerűbb, hatékonyabb alkalmazása,
- az alternatív reklámeszközök bátrabb (bár nyilván munkaigényesebb) használata,
- további hirdetési, megjelenési lehetőségek keresése,
- az integrált kommunikáció lehetőségeinek kiaknázása, a reklám kiegészítése, kiváltása például a PR vagy a szponzorálás, a direkt- vagy az eseménymarketing technikáival,
- a jogi és etikai normák feltétlen betartása,
- érthető és tisztességes érvelés,
- a társadalmi érzékenység tiszteletben tartása.

S ha egy mottóval kezdtem, hadd fejezem be egy másik, STRINDBERGTŐL származó idézettel: „Az emberek zöme minden fejlődésben *haladást* lát, holott a betegség is fejlődik: *vagy a gyógyulás vagy a halál* felé...”

Remélem, hogy a reklámszakmai fejlődés előbb-utóbb a gyógyulás felé fordul.